

Warszawa, 27 maja 2013 r.

**Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks
postępowania karnego**

(druk nr 359)

I. Cel i przedmiot ustawy

Przedłożona Senatowi ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego została uchwalona przez Sejm w dniu 10 maja 2013 r.

Ustawa realizuje dwa zasadnicze cele. Są nimi: zmiana trybu ścigania przestępstw określonych w art. 197–199 Kodeksu karnego (z trybu ścigania na wniosek na ścigane z urzędu) oraz zmiana zasad przesłuchania pokrzywdzonych w sprawach określonych w art. 197–199 k.k.

Przepisy, które zawiera ustawa wykonują przepisy prawa Unii Europejskiej, i tak:

– art. 12 § 3 k.p.k. wykonuje art. 15 ust. 1 dyrektywy 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW,

– art. 147 § 2a k.p.k. wykonuje art. 20 ust. 4 dyrektywy 2011/92/UE (jak wyżej), art. 15 ust. 4 dyrektywy 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW oraz art. 42 ust. 1 lit. a dyrektywy 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW,

– art. 185a i 185b k.p.k. wykonują art. 20 ust. 3 lit. e i f dyrektywy 2011/93/UE oraz art. 15 ust. 3 lit. e i f dyrektywy 2011/36/UE,

– art. 185c § 4 k.p.k. wykonuje art. 23 ust. 2 lit. d dyrektywy 2012/29/UE.

Istotą wprowadzanych zmian jest zmiana zasad ścigania niektórych przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Przestępstwa zgwałcenia (art. 197 § 1–4 k.k.) oraz doprowadzenie do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności przez wykorzystanie bezradności (art. 198 k.k.) lub wykorzystanie zależności lub krytycznego położenia (art. 199 k.k.) były dotychczas ścigane na wniosek pokrzywdzonego. Taki właśnie tryb przewidywał usuwany ustawą art. 205 Kodeksu karnego. Usunięcie art. 205 będzie skutkowało wprowadzeniem dla wszystkich tych czynów trybu ich ścigania z urzędu niezależnie od woli pokrzywdzonego.

Ustawodawca wprowadza niniejszą zmianę opierając się na przekonaniu, że nastąpiły istotne przeobrażenia w sferze obyczajowości seksualnej społeczeństwa, które nie stygmatyzuje i nie potępia ofiar przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

Ustawodawca zaznacza także lepsze merytoryczne przygotowanie pracowników wymiaru sprawiedliwości, wyższą kulturę i profesjonalne metody prowadzenia czynności procesowych, które w mniejszym niż poprzednio stopniu mogą prowadzić do tzw. wtórnej wiktymizacji pokrzywdzonych przestępstwem w związku z ich udziałem w czynnościach procesowych.

W uzasadnieniu wprowadzenia tych zmian dodatkowo podkreślano przypuszczalnie wysoką liczbę nieujawnionych przestępstw zgwałcenia, co wynika prawdopodobnie z trudnej sytuacji ofiary, która stając przed decyzją wystąpienia z wnioskiem o ściganie, spotykała się z groźbami, szantażem, przemocą fizyczną oraz ryzykowała (w swoim przekonaniu) wykluczeniem w miejscu pracy, z rodziny lub z innej grupy społecznej.

Nowelizacja art. 147 § 2 i 2a oraz art. 185a–185b Kodeksu postępowania karnego dotyczy sytuacji pokrzywdzonego i małoletniego świadka w postępowaniu toczącym się w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwo określone w rozdziałach: XXIII Kodeksu karnego (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) oraz XXVI (Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece).

Zmiany art. 147 k.p.k. polegają na usunięciu „względów (możliwości) technicznych” jako warunku decydującego o tym, czy przesłuchanie świadka lub biegłego będzie utrwalone za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Ustawa określa w jakich przypadkach

zapis przesłuchania będzie miał charakter obligatoryjny. W dodawanym § 2a określa się kiedy obowiązkowe będzie nagranie przesłuchania pokrzywdzonego, co ma na celu zabezpieczenie zasady jednorazowego przesłuchania takiej osoby. Nagranie przesłuchania i możliwość jego odtworzenia na rozprawie lepiej zabezpiecza realizację zasady bezpośredniości i prawo do obrony, umożliwiając oskarżonemu, który osobiście nie uczestniczy w czynności przesłuchania, na poznanie treści zeznań i obserwację zachowania świadka (pokrzywdzonego).

W art. 185a § 1 k.p.k. podkreśla się, że do przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego powinno dochodzić tylko raz i tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W § 4 art. proponuje się rozszerzenie możliwości stosowania szczególnego trybu przesłuchania na małoletnich pokrzywdzonych czynami zabronionymi wymienionymi w § 1, którzy choć ukończyli 15 lat w czasie przesłuchania to zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w zwyczajnych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na ich stan psychiczny.

Zmiana treści art. 185b k.p.k. ma na celu wprowadzenie obligatoryjności stosowania specjalnego trybu przesłuchania do świadków, którzy w czasie tej czynności nie ukończyli 15 lat. Jednocześnie proponuje się rozszerzenie przypadków stosowania tego przepisu na sprawy dotyczące przestępstw przeciwko rodzinie i opiece (rozdział XXVI k.k.).

Dostrzegając konieczność zapewnienia przyjaznych warunków przesłuchania małoletnich świadków, którzy ukończyli już 15 lat w chwili przeprowadzania tej czynności, za zasadne uznano zaproponowanie względnej obligatoryjności przesłuchiwanie takich świadków na odległość, w trybie przewidzianym w art. 177 § 1a k.p.k. (proponowany art. 185b § 2 k.p.k.).

Nowy art. 185c k.p.k. wprowadza szczególny tryb przesłuchania pokrzywdzonego w sprawach o czyny określone w art. 197-199 k.k. Ponieważ jest to tryb ograniczający prawa podejrzanego w procesie karnym, ustawa nie przewiduje stosowania tych rozwiązań w postępowaniu karnym o inne czyny przeciwko wolności seksualnej. Zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli złoży je pokrzywdzony, będzie ograniczone do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. Pokrzywdzony powinien zostać przesłuchany tylko raz – w toku postępowania przygotowawczego, na posiedzeniu prowadzonym przez sąd. Przesłuchanie to będzie obligatoryjnie utrwalane za pomocą urządzenia rejestrującego obraz dźwięk (art. 147 § 2a k.p.k.).

Jeżeli konieczne będzie ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego, na wniosek pokrzywdzonego zostanie ono przeprowadzone w drodze wideokonferencji, jeżeli zaistnieje obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny (art. 185c § 3).

Ponadto w § 4 zawarte zostało rozwiązanie, zgodnie z którym jeżeli przesłuchanie odbywa się z udziałem biegłego psychologa, powinien on być osobą tej samej płci co pokrzywdzony, o ile pokrzywdzony tego żąda, a nie będzie to utrudniać postępowania.

Ustawa wprowadza przepisy regulujące kwestie związane z pomieszczeniami, w których odbywać się będą przesłuchania, o których mowa w art. 185a–185c k.p.k. Warunki, jakie powinny one spełniać określi Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia.

Art. 4 ustawy zawiera przepisy przejściowe związane z wdrażaniem nowych zasad dotyczących przesłuchań w pomieszczeniach, o których mowa w art. 185d (przez 18 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy) oraz zasad rejestrowania obrazu i dźwięku (w okresie 12 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy).

II. Przebieg prac legislacyjnych

Przekazana Senatowi ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego została uchwalona w efekcie rozpatrzenia trzech projektów:

– poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk nr 532),

– poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk nr 757), oraz

– poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk nr 998).

Projekty zostały skierowane do Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach, która przedstawiła wspólne sprawozdanie (druk 1277) w dniu 17 kwietnia 2013 r., wnioskując o przyjęcia załączonego projektu ustawy.

W trakcie II czytania na 39. posiedzeniu przedstawiono dwie poprawki. Ich celem było zaostrenie odpowiedzialności karnej za przestępstwo zgwałcenia. W trzecim czytaniu obie poprawki zostały odrzucone.

III. Uwaga szczegółowa i propozycja poprawki

W art. 2 w pkt 2 ustawy została znowelizowana treść przepisów art. 147 k.p.k. W nowym § 2 w pkt 1 stanowi się, że przesłuchanie świadka lub biegłego będzie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk gdy „zachodzi niebezpieczeństwo”, że przesłuchanie tej osoby nie będzie możliwe w dalszym postępowaniu. W innych przepisach ustawy, w podobnym kontekście ustawodawca posługuje się innym wyrażeniem – „jeżeli zachodzi obawa”. To drugie wyrażenie zdaje się być trafniejsze i występuje ono w przepisach ustawy kilkakrotnie (art. 185a § 4, art. 185b § 2, art. 185c § 3 k.p.k.).

Przedstawiona poniżej poprawka ma na celu ujednolicenie terminologii ustawy i wprowadzenie prawidłowego sformułowania do treści art. 147 § 2 pkt 1 k.p.k.

– w art. 2 w pkt 2 w lit. a, w § 2 w pkt 1 wyraz „niebezpieczeństwo” zastępuje się wyrazami „uzasadniona obawa”.

Główny legislator

Beata Mandylis